

Grzegorz Białuński

Marian Biskup (1922-2012)

Komunikaty Mazursko-Warmińskie 2 (276), 421-426

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

NEKROLOGI

MARIAN BISKUP (1922–2012)

16 kwietnia 2012 r. zmarł wybitny historyk, profesor Marian Biskup. Urodził się 19 grudnia 1922 r. w Inowrocławiu, w rodzinie rzemieślniczej o korzeniach wielkopolskich, jako syn Zofii z domu Sobeckiej i Mieczysława. Z domu rodzinnego wyniósł wzór solidnej pracy, przykładnego wypełniania obowiązków zawodowych i obywatelskich. Tak wzorzec będzie mu w praktyce towarzyszyć do końca życia. W Inowrocławiu spędził swoje dzieciństwo i lata młodości. Tam ukończył gimnazjum im. Jana Kasprowicza, zdając tzw. małą maturę, ale dalszą edukację przerwał wybuch drugiej wojny światowej. Podczas okupacji hitlerowskiej zmuszony był podjąć swoją pierwszą pracę, najpierw fizyczną w rodzinnej piekarni, później, od 1941 r., biurową.

Jesienią 1945 r. rozpoczął studia historyczne jako wolny słuchacz na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu — w mieście, któremu następnie pozostał wierny do końca. Dopiero po zdaniu matury w lutym 1946 r. został pełnoprawnym studentem UMK. Na uczelni uczęszczał na wykłady m.in. tak znakomych historyków, jak Karol Górski, Ryszard Mienicki, Bronisław Włodarski i Leonid Żytkowicz. Wybrał seminarium tego pierwszego. Pod jego kierunkiem napisał obronioną w czerwcu 1949 r. i w tymże roku opublikowaną w „Zapiskach Towarzystwa Naukowego w Toruniu” pracę magisterską o Janie Cegenbergu, jednym ze współtwórców i przywódców Związku Pruskiego. Niedługo potem, bo już w październiku 1950 r., na podstawie rozprawy *Stosunek Gdańska do Kazimierza Jagiellończyka w okresie wojny trzynastoletniej 1454–1466*, napisanej również pod opieką naukową Karola Górskiego, a obronionej na Wydziale Humanistycznym UMK, uzyskał stopień naukowy doktora. W pracy tej ukazał genezę przywilejów polskiego króla Kazimierza Jagiellończyka wydanych dla Gdańska oraz wpływ tego władcy na politykę zagraniczną miasta. Profesor Górski cenił młodego badacza, pisał o nim we wspomnieniach, że zdecydowanie „wyróżniał się zdolnościami, siłami fizycznymi, pracowitością i dokładnością”. Te cechy trafnie ujmowały przyszły

sposób pracy naukowej Mariana Biskupa, bowiem oprócz talentu niewątpliwie cechowała go duża pracowitość i niezwykła skrupulatność w kwerendzie archiwalnej.

Po skończeniu studiów Marian Biskup, nie mogąc otrzymać etatu na uniwersytecie, rozpoczął pracę jako nauczyciel w Państwowym Liceum Ogrodniczym w Toruniu. Później w latach 1951–1953 pracował w Instytucie Zachodnim, a w 1953 r. został pracownikiem Instytutu Historii Polskiej Akademii Nauk, początkowo w Zakładzie Atlasu Historycznego, a od 1958 r. w Pracowni Zakładu Historii Pomorza w Toruniu. W tym ostatnim pracował aż do przejścia na emeryturę w 1992 r., w międzyczasie w 1987 r. awansując na kierownika całego Zakładu z pracownikami w Toruniu, Poznaniu i Szczecinie. W 1957 r. w Instytucie Historii PAN uzyskał tytuł kandydata nauk historycznych (dzisiaj odpowiednik habilitacji) na podstawie pracy *Zjednoczenie Pomorza Wschodniego z Polską w połowie XV wieku*. Ukazał w niej przyczyny, które doprowadziły do inkorporacji Pomorza do Korony Polskiej, uwzględniając nie tylko przesłanki polityczne, ale też uwarunkowania gospodarcze i społeczne. W roku następnym został docentem, a w 1961 r. profesorem nadzwyczajnym, o czym zadecydowało szereg kolejnych publikacji, w tym głównie imponujące kartograficzno-statystyczne opracowanie *Prusy Królewskie w drugiej połowie XVI wieku*. Zwieńczeniem awansów było otrzymanie w 1971 r. tytułu profesora zwyczajnego. Pracując w Polskiej Akademii Nauk prowadził równolegle w latach 1958–1972 wykłady oraz seminaria w Instytucie Historii i Archiwistyki UMK. Wypromował grupę magistrów, później był też opiekunem naukowym kilku doktoratów (Jan Kostrzak, Henryk Baranowski, Andrzej Piątkowski, Grzegorz Białuński). Pracę dydaktyczną na UMK profesor Biskup musiał przerwać wraz z wprowadzeniem nowych przepisów ministerialnych, które nie zezwalały na łączenie pracy w PAN z pracą na uniwersytetach.

Na niezwykle bogaty, wręcz imponujący dorobek naukowy Mariana Biskupa złożyło się blisko 900 publikacji (ostatnia bibliografia jego prac z 2002 r. odnotowuje ich dokładnie 795), w tym m.in. 20 książek, ponad 20 tomów wydawnictw źródłowych oraz kilkaset artykułów, przyczynków, redakcji i recenzji. Dorobek to zaiste imponujący, stawiający Profesora w szeregu największych polskich i zapewne nie tylko współczesnych historyków. W zainteresowaniach badawczych profesora Biskupa można było wyróżnić kilka nurtów. Po pierwsze, i chyba najważniejsze – dzieje państwa zakonnego w Prusach. Do tego nurtu należy zaliczyć przede wszystkim następujące prace naukowe: *Trzynastoletnia wojna z zakonem krzyżackim 1454–1466* (1967), *Polska a zakon krzyżacki w Prusach w początkach XVI wieku* (1983), „*Wojna pruska*” czyli *walka Polski z zakonem krzyżackim z lat 1519–1521* (1991) oraz prace współautorskie *Dzieje zakonu krzyżackiego w Prusach* (wspólnie z G. Labudą, 1986, 1988, w niemieckiej wer-

sji językowej 2000) i *Państwo zakonu krzyżackiego w Prusach: władza i społeczeństwo* (2008). Wreszcie pod sam koniec życia doszła ważna edycja źródłowa przygotowana wraz z małżonką Ireną Janosz-Biskupową *Visitationen im Deutschen Reich im Mittelalter*, Teil I–III (2002–2008). Można też wskazać prace o bardziej popularnym charakterze, np. *Wojny Polski z zakonem krzyżackim 1308–1521* (1993) czy *Grunwaldzka bitwa* (1991).

Drugi nurt zainteresowań naukowych Profesora to dzieje Pomorza (Prus Królewskich). Wskazać tu można rozprawy – *Zjednoczenie Pomorza Wschodniego z Polską w połowie XV wieku* (1959) oraz *Prusy Królewskie w drugiej połowie XVI wieku* (1961), następnie współautorskie dzieło *Historia Pomorza*, t. I–II (1969, 1976). Niewątpliwie najwybitniejsze osiągnięcie na tym polu stanowiły wydane w ośmiu tomach (a w dwunastu woluminach) *Akta stanów Prus Królewskich z lat 1479–1526* (1955–1993), zawierające unikatowe w skali europejskiej przekazy dotyczące życia stanowego na tym terenie. Pierwsze cztery tomy tego wydawnictwa Marian Biskup przygotował do druku wspólnie z Karolem Górskim, kolejne – już we współpracy z żoną, Ireną Janosz-Biskupową. Edycja ta zyskała bardzo wysoką ocenę zarówno wśród historyków polskich, jak i za granicą. Swego rodzaju kontynuacją tej pracy było wydawnictwo *Protokoły Sejmiku Generalnego Prus Królewskich*, t. 1–3: 1526–1535, opublikowane przez Profesora wspólnie z Bogusławem Dybasem, Januszem Tandeckim, Piotrem Olińskim i Krzysztofem Kopińskim (2001–2010).

Trzeci obszar aktywności badawczej profesora Biskupa stanowiły studia kopernikańskie. W sumie działalności publicznej oraz gospodarczej wielkiego astronoma Marian Biskup poświęcił ponad kilkadziesiąt prac i edycji m.in. *Nowe materiały do działalności publicznej Mikołaja Kopernika z lat 1512–1537* (1971) czy *Mikołaja Kopernika lokacje łąnów opuszczonych „Locationes mansorum desertorum”* (1970). Na obchodzone zaś uroczystości w 1973 r. 500-lecie urodzin Mikołaja Kopernika zostało opublikowane, również w wersji angielskiej, dzieło *Regesta Copernicana*, zawierające wszystkie wzmianki o Mikołaju Koperniku oraz informacje o jego listach i pracach.

Historia Polski oraz Europy Środkowej w późnym średniowieczu i na początku czasów nowożytnych to czwarty temat, którym zajmował się Profesor. Z tego nurtu w pierwszym rzędzie wspomnieć należy *Historię dyplomacji polskiej*, t. I (1980) oraz *Historię dyplomacji polskiej X–XX w.* (2002), nadto szereg artykułów poświęconych polityce Jagiellonów.

Piątą dziedziną interesującą profesora Biskupa stanowiły dzieje miast. Tu swoje zainteresowania realizował głównie w formie naukowych zespołowych monografii, niekiedy w wielotomowych wydawnictwach dotyczących

np. Chełmna (1968, 1987), Szubina (1976), Inowrocławia (1978), Bydgoszczy (1991–2004) i Torunia (1992–2006). Warte odnotowania są też cenne artykuły o rozwoju przestrzennym szeregu miast pruskich (Iławy, Braniewa, Szczytna, Grudziądz, Giżycka, itd.).

W szóstej kategorii prac naukowych mieści się szeroko pojęty obszar nadbałtycki (dzieje Hanzy, Inflant i krajów skandynawskich). Tutaj znajdujemy np. artykuły dotyczące stosunków politycznych i handlowych polsko-skandynawskich w XV–XVI w. czy też redagowane i w części opracowane przez niego *Inflanty w średniowieczu. Władztwa zakonu krzyżackiego i biskupów* (2002).

Siódmym obszarem badań były dzieje historiografii. Wątek ten pojawił się w latach siedemdziesiątych i skutkowało opracowaniem dorobku wybitnych historyków niemieckich i polskich (Jan Długosz, Artur Semrau, Otto Hintze, Max Toeppen, Erich Maschke i Karl Kasiske oraz Piotr Paweł Panske), jak też studiami dotyczącymi stanu badań nad Pomorzem i Prusami krzyżackimi.

Nie sposób omówić tutaj całego ogromnego dorobku naukowego Mariana Biskupa, wymagałoby to odrębnego i to obszernego opracowania. Natomiast należy jednoznacznie podkreślić, że zawiera on wiele istotnych wydawnictw oraz prac opartych na solidnej podbudowie źródłowej, które nadal są aktualne i zapewne jeszcze długo pozostaną użyteczne. Nie był też Profesor poszukiwaczem nowych metod, ufał możliwie pełnej kwerendzie i solidnej analizie źródeł. Sztandarowym przykładem wydaje się być tutaj jego swoiste *opus magnum* wśród monografii, *Trzynastoletnia wojna z Zakonem Krzyżackim 1454–1466* (1967), ukazujące w sposób wszechstronny obraz tego konfliktu z uwzględnieniem aspektu politycznego, finansowego i militarnego opisanego na podstawie imponującego materiału źródłowego. Pomimo upływu już blisko półwiecza od powstania tej pracy korzysta z niej z powodzeniem grono kolejnych badaczy i miłośników historii, a trudno do tej książki dodać coś istotnego, poza drobnymi szczegółami. W podobnym duchu pisał niegdyś na temat innej pracy Mariana Biskupa (*Zjednoczenie Pomorza Wschodniego z Polską w połowie XV wieku*) Karol Górski „Po wielu jeszcze latach badacze sięgają będą do tych ogromnych zasobów wiadomości, zmagazynowanych w pracy”. Przy tym warto zauważyć, że profesor Biskup posługiwał się klarownym wykładem i dobrze czuł się zarówno w mniejszej formie wypowiedzi w postaci artykułu analitycznego, jak też w obszernych monografiach, bogatych w faktografię. Z równą łatwością tworzył również opasłe syntezy, jak też wyróżniające się starannością i pieczołowitością edycje źródłowe.

Profesor Marian Biskup stał się znany w środowisku historycznym, polskim i międzynarodowym, nie tylko dzięki wybitnym osiągnięciom naukowym,

lecz także jako znakomity organizator nauki. Był inicjatorem wielu projektów. Szczególnie zaś bogata była jego praca redaktorska. Pod jego redakcją powstało ponad 20 monografii i prac zbiorowych, by wymienić tylko *Słownik historyczno-geograficzny ziemi chełmińskiej w średniowieczu* i *Państwo zakonu krzyżackiego w Prusach: władza i społeczeństwo* (wspólnie z R. Czają), czy wspomniane monografie kolejnych miast. Był redaktorem naczelnym wielu czasopism naukowych: „Rocznika Elbląskiego” (1961–1985), „Rocznika Grudziądzkiego” (1960–1970), „Prac Komisji Historycznej BTN” (1963–1996), „Ziemi Kujawskiej” (1963–2008) i „Studiów Grunwaldzkich” (1991–1994). Przed wszystkim jednak przez ponad czterdzieści lat był redaktorem wydawanych przez Towarzystwo Naukowe w Toruniu „Zapisek Historycznych” (1959–2003). Czasopisma, które głównie dzięki jego staraniom zaliczone zostały do najlepszych polskich periodyków historycznych.

Jak wspomniano, nie unikał, wręcz przeciwnie, niezwykle aktywnie włączał się w organizację życia naukowego. W latach 1965–1983 pełnił obowiązki sekretarza generalnego Towarzystwa Naukowego w Toruniu, a od 1983 r. do 2004 był jego prezesem. To właśnie dzięki jego inicjatywie doszło do wydania tamże kilkudziesięciu publikacji poświęconych szeroko rozumianemu regionowi nadbałtyckiemu (od Pomorza po Inflanty). Profesor pełnił też funkcję w innych organizacjach, był m.in. przez wiele lat prezesem Toruńskiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Historycznego, a jednocześnie wiceprezesem Zarządu Głównego PTH (od 1960 r.). Wreszcie w latach 1973–1978 dwukrotnie powierzono mu funkcję prezesa Zarządu Głównego PTH, a następnie przyznano godność członka honorowego. Od 1974 r. profesor Biskup brał udział jako ekspert w pracach Polsko-Niemieckiej Komisji Podręcznikowej.

Wyrazem uznania dla ogromnego dorobku naukowego, ale też organizacyjnego, były liczne godności i honory nadawane mu przez różne instytucje państwowe, naukowe i samorządowe oraz członkostwa w prestiżowych krajowych i międzynarodowych towarzystwach naukowych. Warto wymienić te najważniejsze. W 1968 r. został członkiem Międzynarodowej Komisji Zgromadzeń Stanowych, w 1970 r. członkiem Królewskiej Komisji Historycznej dla Edycji Źródeł do Dziejów Skandynawii w Sztokholmie, a w 1978 r. członkiem korespondentem Académie l'histoire des Sciens w Paryżu. W 1985 r. współuczestniczył w założeniu Międzynarodowej Komisji do Badania Historii Zakonu Krzyżackiego z siedzibą w Wiedniu, której został wiceprezesem. Z kolei od 1998 r. był członkiem Monumenta Germaniae Historica w Monachium, od 1991 r. członkiem korespondentem, a od 1995 r. członkiem rzeczywistym Polskiej Akademii Nauk, jak również od 1990 r. członkiem Polskiej Akademii Umiejętności (najpierw jako członek korespondent, a od 1991 r. jako członek czynny). W latach 1991–1999

sprawował obowiązki przewodniczącego Komitetu Nauk Historycznych PAN oraz ponadto był członkiem m.in. Komisji Historycznej w Berlinie, czy Komisji Historycznej do Badania Prus Wschodnich i Zachodnich. W 1998 r. Marian Biskup został doktorem honoris causa Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, a w 2001 r. Uniwersytetu Gdańskiego. W 1997 r. został Honorowym Obywatelem Inowrocławia, w 2000 r. Honorowym Obywatelem Torunia, a w 2007 r. Honorowym Obywatelem Elbląga. Za swe zasługi otrzymał również w 1993 r. Krzyż Komandorski Orderu Odrodzenia Polski.

Związki profesora Mariana Biskupa z Olsztynem były dosyć żywe i owocne. Przyjeżdżał tutaj z referatami, wspomagał rozwój naukowy olsztyńskich badaczy (czego sam mogę być przykładem), wydawał tutaj swoje książki i artykuły. Redagował „Studia Grunwaldzkie” i przez długie lata był przewodniczącym Rady Redakcyjnej „Komunikatów Mazursko-Warmińskich”. Nie traktował tej roli li tylko honorowo, jak to często bywa. Był nadto honorowym członkiem Towarzystwa Naukowego im. Wojciecha Kętrzyńskiego oraz długoletnim członkiem Rady Naukowej Ośrodka Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego.

Odszedł niestrudzony badacz historii, którego wkład w rozwój nauki historycznej wprost trudno przecenić. Był niekwestionowanym autorytetem naukowym, ale też serdecznym i ciepłym człowiekiem, o czym miałem okazję niejednokrotnie się przekonać.

Został pochowany 20 kwietnia 2012 r. na cmentarzu św. Jerzego, przy ul. Gałczyńskiego w Toruniu, w nekropolii wybitnych torunian.

Grzegorz Białuński